

Фани МАРТИНОВА-БУЦКОВА

АНТИФАШИСТИЧКИОТ ФРОНТ НА ЖЕНИТЕ (АФЖ) ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА

Појавата на АФЖ во Егејска Македонија, на 23 април 1945 година претставувало континуитет на општата борба што ја водел македонскиот народ за национална и социјална слобода во која никогаш не изостанувала назад и жената. Во текот на турското ропство, со сите свои сили и можности, таа го помагала револуционерното движење, дури и со пушка в рака, како комита, се впуштала во борба против поробувачот.

По балканските војни, едно ропство отиде а дојде друго, потешко. Буржоазијата од балканските земји ја раздели Македонија меѓусебе и секоја на свој начин настојувала да го асимилира македонскиот народ. Особено тешка беше положбата во егејскиот дел на Македонија каде што се употребуваа ригорозни мерки во тој правец. Но борбата за национален опстанок не престануваше. Многу Македонци се вклучуваа во партиските и синдикалните организации во кои и присуството на жената било значително.

Во Грција диктатурата на Метаксас (1936—1940) се смета црн период за целиот демократски грчки народ, а особено за македонскиот. Македонката како и целиот македонски народ силно ја почувствува денационализаторската политика, кога со Закон се одело да се уништи сето она што носи словенско обележје. Се знае дека во овој период 5.250 Македонки биле обвинети и над нив изречени судски казни затоа што биле затекнати да зборуваат на својот мајчин јазик — македонскиот.¹⁾

¹⁾ Архив на Македонија (АМ), списание „Нова Македонија“ — орган на Главниот одбор на АФЖ во Егејска Македонија, бр. 2, април 1948.

^{1a)} СОФ: Славјаноослободителен фронт во Леринско, дејствува од октомври 1943 до мај 1944;

СНОФ: Славјаномакедонски ослободителен фронт во Костурско, од декември 1943 до мај 1944;

ТОМО: Тајна ослободителна македонска организација во Воденско, од јануари 1945 до април 1945.

Се одело на елинизација на населението не водејќи сметка за историските корени на македонскиот народ, за неговиот национален индивидуалитет меѓу грчката стварност.

Но и покрај сите денационализаторски мерки, националното чувство кај Македонката не згасна, туку длабоко тлеело во неа за да се распашти во текот на Народноослободителната војна (1940—1945) кога стапува во редовите на народноослободителната војска — ЕЛАС и во македонските антифашистички организации — СОФ, СНОФ, ТОМО^{1а}) и се бори на сите можни начини против окупаторот. Организирана во нивните редови таа се грижи за снабдувањето на партизанските единици со храна, облека, муниција, врши курирски задачи, организира и спроведува протестни акции против теророт, гладот и др.

Кон крајот на 1943 година кога во Леринско и Костурско се формираа антифашистичките организации СОФ и СНОФ, Македонката од овие окрузи масовно се вклучила во нивните редови, верувајќи дека само така ќе може да се бори за извојување на национална и социјална слобода.

Само во Костурскиот округ над 1834 жени биле членови на СНОФ кои не само што биле вклучени во интендантската служба, и другите организирани форми на работа, туку многу од нив биле и активни борци на ЕЛАС и извршувале значајни воени операции на подрачјата окупирани од непријателот.²⁾

Да напоиме дека и покрај готовноста и борбениот ентузијазам на Македонката да стапи во борбените редови, не ѝ беше овозможено да го стори тоа до тој степен, како што сакаше таа, поради општите стратегиски ставови за водење револуција во Грција со што се лимитираше учеството на Македонците во Народноослободителната борба.

Учеството на жената во партизанските единици посебно било условено со Наредбата на Главниот штаб на ЕЛАС.³⁾ Имено: се условуваше жената да биде над 19 години, да има согласност од родителите, односно од сопругот, да е писмена и морално исправна. Сето ова не можело а да не се одрази негативно за масовното учество на жените во партизанските единици.

Резултатот на ваквиот став е и постоењето на женските партизански групи, формирани само при Главниот штаб и штабовите на дивизиите. Таков е случајот со партизанската група при IX дивизија во која имало голем број Македонки, а повеќето од нив биле млади девојки од селото Нестрам — Костурско, предводени од Теодора Шкорнова од истото село.

Војната заврши оставајќи зад себе пустош и голем број жртви. Како и многу народи во светот, така и македонскиот

²⁾ АМ, збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-113.

³⁾ АМ, збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-19 од 19. I. 1944.

народ силно ги почувствува последиците на војната, а од тој огнен виор не беше поштедена ни жената. Така, за време на окупацијата во Егејска Македонија се убиени 111 Македонки, 448 се силувани, 423 уапсени, 7.267 обездомени и 7.521 претепани и тероризирани.⁴⁾

По договорот во Варкиза на власт во Грција дојде десницата потпомогната од Англија и наместо да се погрижи да го поправи она што било уништено од војната, таа ја туркаше земјата сè повеќе во граѓанска војна.

Англискиот фактор играл решавачка улога во целокупниот живот на Грција. Се знае дека уште во текот на војната, иако Англија била од страната на сојузничките сили, таа склучува тајни преговори со германскиот окупатор и со грчките квислинзи со цел да водат заедничка борба против ЕАМ, ЕЛАС и општо против демократското движење, а особено против комунистите.

Десницата, поддржана од една голема сила каква што беше Англија во борбата против демократските сили во земјата, острицата на камата ја насочи и против македонскиот народ за да го откорнат од родната земја.

Овој народ кој херојски се борел на многу боишта заедно со грчкиот народ, за слободата и интересите на Грција, за што даде и безброј жртви, сега беше подложен на варварски терор. Се палат неговите домови, се ограбуваат имотите, се малтретираат невини луѓе, а жените и девојките понижувани во лудачки оргии од страна на вооружени и други грчки банди. Реакцијата отоврено истапува дека Македонците од Егејска Македонија треба еднаш за секогаш да бидат истребени од македонската територија, која ја нарекуваат Северна Грција.⁵⁾

Таквата политика на истребување доследно почнаа да ја спроведуваат монархофашистите кои секојдневно патролираа низ македонските села и викаа: „Тука е Грција, а вие не сте Грци и затоа треба да бегате. Некои ќе убиеме, некои ќе истераме така што кога ќе дојде кралот да не најде ни еден Словен во земјата.“⁶⁾

За да ги оправда нечовечките постапки спрема македонскиот народ, реакцијата ширела теории за наводно постоење на словенска опасност од северните соседи, ги труела мислите дури и на чесните Грци со шовинистички идеи. „Вие сте Македонци, го сакате Тито и сте негови курири затоа да бегате од тука“⁸⁾ порачуваа монархофашистите, марширајќи и вршејќи терор низ македонските села.

4) АМ, Списание „Нова Македонија“, бр. 2, од 1948.

5) АМ, Весник „Победа“, орган на НОФ за Воденско, бр. 1, јануари 1947.

6) АМ, Збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-467.

7, 8) Исто.

Реакционерите во Грција никако не можеа да се помират со тоа дека Македонците достоинствено ги поднесуваат страдањата и остануваат горди на својата националност. За да го скршат тој дух, тие применуваат сè поригорозни терористички мерки и засилено почнуваат да спроведуваат нови форми на напади против Македонците. Со масовни обвинувања за „автономисти“ и „охранити“ (контрачетници) се судени со илјадици Македонци кои со пушка в рака се бореле против окупаторот или биле активни антифашисти. Така, на пример, во Костурскиот округ само во текот на 1945 и до март 1946 година се поднесени 5.000 обвинителни акти.⁹⁾

Реакционерните власти незадоволни само од епитетите „автономисти“ и „охранити“, измислуваат и други како „разбојници“ и „потпомагачи или агенти на Тито“, за да можат секој Македонец да го обвинат и гонат. Има случаети кога заради такви обвинувања се водени в затвор сите жители на селото, натоварени на добиток, бидејќи претходно биле претепани до тој степен што не биле во состојба да одат пеш. Таков е случајот со селото Опшчима и Горно Неволани — Леринско.¹⁰⁾

Теророт на монархофашистите, вршен над сето македонско население во Егејска Македонија, посебно го почувствува македонската жена бидејќи била жив сведок гледајќи како домот ѝ гори, имотот ѝ се ограбува, а децата ѝ остануваат гладни и боси, мажот пред очи ѝ го убиват, неа ја влечеа по затвори и ја понижуваат на најнечовечен начин.

Силувањата на младите жени и девојки беа секојдневна појава. Ке наведеме неколку примери од многубројните такви појави. Таков е случајот кога на 30 мај 1945 година бурандадите вршат напад на селото Сетина — Леринско силуваат 3 жени, односно истовремено мајка, снаа и ќерка, а во Карагоч офицерот Лигурас силувал 12-годишно девојче.¹¹⁾

Во повеќе костурски села, во првите месеци на 1945 година биле силувани 50 жени од страна на националстражарите и откако им биле истрижени косите, биле одведени голи на сред село.¹²⁾ Или кога капетанот Кирјакос влегол во селото Тресино, четворица негови војници ја силувале жената М. и на нејзиниот свекор му наредиле да свети со свеќа додека тие изведуваат оргии.¹³⁾ Кога бурандадите го нападнале градот Негош-Берско, уапсиле 400 жени и девојки, ги соблекле голи, три дена ги тепале и малтретирале, а многу од нив и силувале.

^{9), 10)} АМ, Збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-173, од 7 март 1946.

¹¹⁾ АМ, збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-158/1946.

¹²⁾ Истото.

¹³⁾ АМ, збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-467 од декември 1946.

Податокот дека од февруари 1945 па сè до почетокот на 1947 година биле силувани 737 жен и девојки — Македонки, укажува на неподносливата положба во која Македонката се наоѓала.¹⁴⁾

Македонката била малтретирана на брутален начин, одземајќи и го најосновното човечко право да зборува на својот мајчин јазик. Мелодичноста на тој убав словенски јазик беше невосприемлив за фанатизираните Грци. Им пречело дури и кога на свадбите се пееле обредни песни и затоа под ударот на кундакот ги растурале свадбите како што е случајот во селото Екши-Су.¹⁵⁾ На 28 ноември 1946 година во селото Д'мбени — Костурско, жандармеријата уапси и сверски претепала една група младинци и младинки бидејќи пееле македонски песни. Пред тоа, во март истата година, во Костур се судени 40 девојки од Д'мбени и 12 од село Нестрам затоа што пееле македонски песни на свадбите.¹⁶⁾ Воени единици патролирале низ македонските села и откако ќе го претепат населението заминувале со аманет — да не се зборува македонски. Таков е случајот со селото Смрдеш — Костурско и со многу други македонски села.¹⁷⁾

Теророт беснеел ширум цела Грција. Од постојни документи се констатира дека од февруари 1945 до февруари 1946 година од грчки вооружени банди беа убиени 1.192 грчки и македонски патриоти, ранети 6.413, уапсени 75.000 од кои 16.000 останаа во затворите, 6.567 куќи на припадници на отпорот уништени и ограбени, 100.000 демократи гонети, а делуваа 166 терористички банди.¹⁸⁾

Во тој период само од Кукушко се убиени 110 лица, 400 уапсени, 2.500 гонети и како резултат на таквите прогонувања 1.000 лица пребегнале во Југославија.¹⁹⁾

Животот стануваше сè потешок и понесигурен. Во селата патролираа вооружени банди, го малтретираа населението, ограбуваа, палеа куќи на патриоти, апсеа, убиваа, силуваа жени и девојки и сл.

Во градовите ситуацијата била исто така тешка. Деноноќно униформисани полицајци апсеа невини луѓе, грабнувајќи ги од сред пат или од куќите, на полноќ, полусонливи, носејќи ги така, без објаснување, во затворските подруми.

14) Истото, АЕ-142, кутија 9.

15) Истото, АЕ-103 од 16. II. 1946.

16) АМ, хронологија на Народноослободителната борба во Егејска Македонија (1945—1949), с. 78.

17) Истото, 17.

18) Истото, 64.

19) АМ, Хронологија на Народноослободителната борба во Егејска Македонија. 1945—1949, 37. (Статија на партискиот весник „Лаики фони“ од 22 јули 1945).

Во притворите животот на затворениците стануваше пеколен. Во тесните ќелии се натрупуваа еден врз друг и се настојувало условите за живот да бидат што потешки со цел да се поткликне уште на првиот удар, дополнувајќи го тоа со физички и психички мачења. Во тесните ќелии без светлост и воздух се вкусуваше пеколот на животот. За да се дојде до крајната пресуда и да се изрече виновен или не, се употребувале такви методи на мачења од што многу го оставија животот во тие мачилишта, но не издавајќи ги идеалите за слобода и независност.

Нашата хероина Ирина Гинова — Мирка е типичен пример за херојско држење не само во затворските подруми каде била зверски мачена, туку и за нејзиното држење пред Судот и пред егзекуциониот одред, кога пред да падне од непријателскиот куршум извикува: Да живее НОФ и АФЖ, да живее КПГ.

Ранува и судбината на трите млади другарки од селото Екши-Су, чии млади тела беа бодени со вжештени железa од страна на вооружена банда, бидејќи биле членови на АФЖ во селото.

Трагедијата на селото Загоричени од 1905 година кога грчките комити заклаа повеќе мажи, жени и деца и во оваа војна се повториле. 15 млади жени и девојки беа заклани и фрлени на пат затоа што им помагаа на партизаните на ДАГ.

Така, во услови на политички и економски хаос во Грција, во услови на масовен терор и отворено гонење на Македонците од својата земја, на 23 април 1945 година се јави Народноослободителниот фронт — НОФ во чиј состав се формира и Антифашискиот фронт на жените — АФЖ и младинската организација — НОМС. (Народноослободителен младински сојуз).

Родена во тешки услови, македонската организација си поставила за цел борба за спречување теророт и физичкото истребување на Македонците од родната земја, борба за демократија во Грција и пред сè борба за национална и социјална слобода на македонскиот народ.

Растеж на АФЖ

Организацијата АФЖ во Егејска Македонија, која била дел од НОФ и ја спроведувала неговата политика, имала Главен одбор, Извршен одбор на Главниот одбор, окружни, реонски и месни одбори. Главен орган претставувал Конгресот, односно окружните, реонските и месните конференции од каде се избирале раководни тела.²⁰⁾

²⁰⁾ АМ, Збирка „Егејска Македонија во НОБ“, кутија: Мемоари на Вангел Ајановски-Оче.

Во почетната фаза на ослободителната борба 1945—1946 година, членовите на раководните тела на АФЖ се поставувани по пат на кооптирање од страна на Главниот одбор, односно окружните и реонските одбори на НОФ. По 1946 година тие се избирани на демократски начин со тајно гласање.

Да потцртаме дека активноста на АФЖ се одвива во 2 фази. Првата фаза е од нејзиното формирање па сè до нејзиниот I конгрес, одржан во април 1948 година, кога организационо делува во рамките на НОФ и втората фаза од I конгрес до крајот на нејзиното фактичко постоење — август 1949, кога се осамостојува како посебна организација.

Поставувањето на организациона мрежа на НОФ — АФЖ по градовите и селата, во голема мера, било обусловено од присуството на монархофашистичките сили и затоа тоа некаде се одвивало побрзо некаде побавно, но и покрај тоа од почетокот на 1945 година па сè до август 1949, организации на АФЖ веќе има во 220 села во кои биле организирани 10.402 жени и девојки. Освен во селата, организација на АФЖ е поставена и во 2 градови — Воден и Лерин. Во Воден делуваа самостојно додека во Лерин во склопот на НОФ. Поволни услови, за поставување поширока мрежа на НОФ — АФЖ, се јавуваат во пролетта на 1947 година, со создавањето на слободна територија.

Според територијалната поделба на окрузи и реони е поставена и организационата мрежа на организацијата. До октомври 1946 година постојат и околии (срезови), но по октомври организационо тие не постојат. Друга организациона промена имаме на 20 мај 1947 година кога Гүмендиско-Енице — Вардарскиот округ се фузира со Воденскиот и не постои како засебен округ. По овие промени како окрузи постојат Воденскиот, Костурскиот, Леринскиот и Серскиот.

Додека во првите три окрузи имаме масовни организации на НОФ — АФЖ, во Серскиот тоа го нема поради разни причини, а пред сè поради големиот терор спроведуван од страна на монархофашистите.

АФЖ во Воденскиот округ

Градот Воден.

Во Воденскиот округ уште во јануари 1945 година беше формиран градски одбор на АФЖ што се должи на постоењето на Тајната ослободителна македонска организација — ТОМО. Одборот имал 5 члена и раководел со 5 маалски одбори и со 1 фабрички. Маалските одбори (реонските) биле 3-члени, а фабричкиот одбор држел врска и соработувал со 4 фабрички организации на АФЖ.

Уште во јануари веќе имаме широка организациона мрежа во градот. Така на пр. во I-от реон (кварт) биле организирани во редовите на АФЖ 18 жени, во II-от 275, во III-от 220, во IV-от 78 и во V- 260 жени.

Во фабриката „Шици“, до крајот на 1945 година биле вклучени 38 жени во редовите на АФЖ, во „Естија“ — 27, во „Сеферци“ — 8 и во фабриката за коноп — 27 жени.²¹⁾

Градскиот одбор на АФЖ во Воден го сочинувале: Марика Самаренчева, работничка во фабриката за свила, за секретар, Дора Кајмакова — домаќинка, одговорна по народната солидарност, Дана Почепова — домаќинка, Велика Ајановска — домаќинка, Марика Даскалова — работничка а по народност Влаинка.

Во ваков состав, Градскиот одбор работи сè до октомври 1946 година кога поради болест и други причини некои членови го напуштија градот и преминале во Југославија (Дора Кајмакова, Велика Ајановска и Дана Почепова). На нивно место се поставени: Уранија Нушева — работничка, Неша Торкова — работничка и Софија Кортошева.

Во ваков состав Одборот дејствува се до почетокот на 1947 година кога е расформиран поради големиот терор во градот спроведен од страна на монархофашистите. Тогаш Марика Самаренчева успева да го избегне апсењето и преминува во илегалство, а Неша Торкова и Софија Кортошева се уапсени.²²⁾

И покрај сите напори на раководните лица на НОФ — АФЖ да го организира Градскиот одбор во полн состав не само што не успеа во тоа туку организацијата АФЖ во градот е парализирана бидејќи градот се најде под целосна контрола на непријателот, а се знае дека уште во април 1946 година во градот грчките власти формираа специјално одделение за систематско гонење на Македонците.²³⁾

Окружниот одбор на АФЖ за Воденско е формиран на 20 јули 1945 во чиј состав влегоа: Ирина Гинова-Мирка по професија учителка, Марика Самаренчева, Дорка Почепова, Катина Качева и Ленка Диова.²⁴⁾ Во ваков состав Окружниот одбор на АФЖ делува сè до средината на 1946 година кога поради разни причини го напуштаат Катина Качева и Дора Почепова пребегнувајќи во ФНРЈ, а Ирина Гинова-Мирка била уапсена од монархофашистите и стрелана на 26 јули 1946 година. По смртта на секретарката на ОО на АФЖ, Мирка Гинова, е формиран нов Окружен одбор за Воденско во состав:

21) АМ, збирка „Егејска Македонија во НОБ“, кутија 5, АЕ-2, од јануари 1946.

22) АМ, кутија: Мемоари на Вангел Ајановски-Оче.

23) АМ, Хронологија на Народноослободителната борба во Егејска Македонија, 1945—1949, 83.

24) АМ, збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-133/45.

Ленка Стојкова-Мирка, поставена за политички секретар, Марика Самаренчева-Зоја за организационен секретар, Султана Гинова-сестра на убиената Мирка, Ели Радичева и Александра Бобева. Во ваков состав, Окружниот одбор на АФЖ делува сè до почетокот на 1947 година кога со одлука на Окружниот одбор на НОФ, Султана Гинова е прекомандувана во Народната милиција, додека Ели Радичева и Александра Бобева се прекомандовани во редовите на ДАГ. Испразнетите места во Окружниот одбор се пополнети со нови членови и тоа: Танка Попова, Донка Димитрова и Софија Алибакова-Лефка. Во ваков состав Окружниот одбор за Воденско работи сè до октомври 1948 година, односно сè до големата офанзива на владината војска на Кајмакчалан кога Одборот е расформиран не само поради пробивот на монархофашистите, туку и заради несогласиците што настанаа меѓу раководството на НОФ од една и КПГ и ДАГ од друга страна, така што голем дел од кадрите на НОФ — АФЖ од овој Округ преминуваат во ФНР Југославија.

Од октомври 1948 година па сè до капитулацијата на ДАГ во август 1949, не постои, речиси, никаква организациона активност на АФЖ во Воденскиот округ, со исклучок на она што е забележано како активност на партизанките во редовите на ДАГ.²⁵⁾

Реонски одбори на АФЖ во Воденско беа формирани кон средината на 1946 година, додека месни организации беа поставени порано во многу села.

Реонски одбори се формираа каде што имало услови за тоа. Има податоци дека реонскиот одбор за реонот Острово го сочинувале овие другарки: Султана Гинова, од село Русилово, Софија Алибакова-Лефка од село Месимер Гина Кикилчицова-Вера од Месимер, Султана Попова од село Русилово и Василка Гинова исто така од Русилово.

Мегленскиот-Карацовски реонски одбор го сочинуваа: Донка Димитрова-секретар од село Тресино, Трајанка Георгиева од село Бизово, Софка Диова од село Тресино, Марика Мицанова од село Почеп и Марика Оценкова од село Оцлани.

Уште во текот на јануари 1946 година во Гуменциско се вклучени во редовите на НОФ — АФЖ како активисти следните другарки: Марија Попјанева, поранешен активист на ЕАМ која уште во летото на 1945 година стапила во редовите на НОФ — АФЖ. Андроника Мустакинова — поранешен активист на ЕАМ, Клеоника Цајкова — член на Околинскиот одбор на ЕПОИ, (Единствена сепрчка организација на младите, а од ноември на 1945 вклучена во македонската организација, Марија Купанова активист на КПГ во Гуменце активирана по линија на НОФ — АФЖ во фабриката Филатура; Гаруфалја Чопкова —

²⁵⁾ АМ, Күтија: Мемоари на Вангел Ајановски-Оче.

одговорна по младинската организација во Филатурата, а сега активиран и во НОФ — АФЖ.²⁶⁾

Месни организации на АФЖ во Воденскиот округ беа поставени во повеќе села уште во текот на 1945 година. Се констатира дека кон средината на јануари 1946 година, во Мегленско биле организирани 10 села во кои имало поставено широка организациона мрежа на НОФ — АФЖ. Покрај тоа и во уште 4 села биле поставени, во овој период, бира на НОФ — АФЖ, односно во бирото на НОФ има и член одговорен за женските прашања.²⁷⁾

Во реонот Кронцелево, до почетокот на февруари 1946 година биле поставени основни организации во овие села: Кронцелево со 100 жени, Теово — 60, Нисја — 25, Влкојанево — 40, Самар — 3, Почеп — 50, Саракиново — 46, Долно Родиево — 100, Горно Родиево — 63 жени во АФЖ.

Во С'ботско: село С'ботско — 15 жени, Бицова маала — 8, Бизово — 14, Цакон Чифлик — 42, Струпино — 18, Страшита — 8.

И во реоните Острово и Месимер исто така во неколку села биле поставени основни организации на АФЖ, до почетокот на февруари 1946 година. Пр. Во Гугово — 15 жени, Острово — 3, Чеган — 3, Русилово — 3, Жерви — 3.

Во Месимер — 28 жени, Јаворјани — 60, Под — 8, Оризарци — 40, Ошљани — 48, Ризово — 3, Каменик — 3, Вртикоп — 3, Липоор — 3, Арсен — 3 жени во АФЖ.

До почетокот на јануари 1947 година во Воденскиот округ биле организирани 50 села во кои имало организација на НОФ и АФЖ, со вкупно 1797 организирани жени, а до октомври истата година бројката се покачува на 2.590.

Во Леринскиот и Костурскиот округ се прават напори уште во почетокот на 1945 година да се воспостават основни организации на НОФ и АФЖ. Активноста на НОФ се одвива преку инструкторите, назначени од Главниот одбор на НОФ. Тие вложуваат огромни напори за воспоставување на организациони бази како во селата така и во градовите.

Во таквите напори на НОФ, во август 1945 година се вклучени Евдокија Николова-Вера и Уранија Пировска чија активност се одвива повремено во овие окрузи. Уранија Јурукова-Пировска таква активност врши сè до септември 1946 година кога премина во Југославија. Се враќа назад во април 1948 година, вклучувајќи се како активен борец во редовите на ДАГ,

²⁶⁾ АМ, збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-67 од јануари 1946, Извештај на Иван Ничев, секретар на Окружното поверенство на НОФ за Воденско, до Главното раководство на НОФ.

²⁷⁾ АМ, збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-38 (записник од одржаниот состанок на Среското поверенство на НОФ за Мегленско).

а во почетокот на 1949 година пак е активирана во АФЖ како кадар и останува на таа должност сè до ликвидацијата на ДАГ.²⁸⁾

Во мај 1946 година за секретар на АФЖ, во состав на Окружниот одбор на НОФ за Костурско е поставена Стерјана Вангелова-Славјанка — активен борец во I-та егејска бригада, додека Евдокија Николова-Вера, исто така борец во I-та егејска бригада, е вклучена во Окружниот одбор на НОФ за Леринско, односно за секретар на НОФ — АФЖ во Кајларско.

Во ноември 1946 година, за секретар на АФЖ за Костурско е поставена Хрисанти Цансовска — поранешен активист во I егејска бригада, а Стерјана Вангелова-Славјанка е прекомандувана во Леринскиот округ и поставена за секретар на АФЖ, а Вера е кооптирана во Главниот одбор на НОФ и задолжена за проблемите на АФЖ за цела Егејска Македонија. Ваква активност на АФЖ во Костурско и Леринско се одвива сè до средината на 1947 година, кога со повлекувањето на монархофашистите од Преспа и Корештата, се создаваат услови за поширока активност на НОФ — АФЖ — НОМС.

Кон средината на 1947 година биле формирани и окружни одбори на АФЖ за Костурско и Леринско.

Окружниот одбор на АФЖ за Костурско го формираат: Хрисанти Цансовска од село Чука за секретар и членовите кои истовремено биле и секретарки на реонските одбори во Костурско, односно: Нули Цацовска од с. Смрдеш, Ленче Цветковска од село Добролишта, Пена Јурукова од село Изглеби, Александра Гансовска од Стенско и Александра Панова од В'мбел.

Во реонските одбори, покрај секретарките, биле ангажирани и активисти од месните организации на АФЖ, оделно за секој реон. Својата активност тие ја вршеле повремено, во зависност од задачите што се наложувале и не биле професионални активисти како што беше случајот со членовите на окружните одбори на АФЖ.

Месни организации во Костурскиот округ почнаа да се формираат во некои села, во почетокот на јануари 1946 година, но не со таков интензитет како што беше случајот со Воденскиот округ, бидејќи теророт од страна на терористичките банди заземал широки размери и не можело да се воспостави контакт со селата. Од пролетта на 1947 година, со создавањето на слободна територија, Костурскиот и Леринскиот округ, може да се каже, масовно се вклучија во антифашистичките македонски организации НОФ — АФЖ. Но и напорите што се вложуваат во текот на 1946 година не се за потценување. Во јануари — февруари веќе имаме конкретна ситуација за некои села.

²⁸⁾ АМ. кутија: Мемоари на Вангел Ајановски-Оче.

Пр. основни организации на АФЖ има поставено во селата: Габреш, Поздивишта, Апоскеп, Добролишта, Граче²⁹) и др.

Разгледано по реони, во наведениот период, состојбата изгледа вака:

Реон Герман (Преспанско): село Герман — 10 жени, Медово — 6, Рудари — 3, Штрково — 2, Буково — 4, Бесфина — 13, Дреново — 5, Руља — 12, Желево — 15, Трнаа — 15, Оштима — 15.

Реон Африка (Преспанско): село Орово — 6 жени, Граждано — 15, Трново — 4, Аил — 7.

Реон Д'мбени (Корешта): село Д'мбени — 15 жени, Крчишта — 6, Лабаница — 3, Косинец — 5, Смрдеш — 15, В'мбел — 15.

Реон Дреновени (Корешта): село Габреш — 5 жени, Дреновени — 4, Поздивишта — 8, Статица — 4, Апоскеп — 2, Шештево — 8.

Во Костурскиот округ, во селата од Пополето, поставувањето на бази на АФЖ се одвиваше тешко бидејќи тие села биле постојано под контрола на монархофашистите. Но и покрај тоа може да се констатира дека во Костурскиот округ, во јануари 1947 година имало 63 села во кои беа формирани месни организации на АФЖ, со 1.579 организирани жени.

Окружниот одбор на АФЖ за Леринско се консолидира по Окружната конференција на НОФ, одржана кон крајот на 1947 година. Во негов состав влегоа: Махи Пилаева од село Екши-су за главен секретар, а за членови — секретарките на реонските одбори и тоа: Кица Белчева-Махи од село Ајтос, секретар на реонскиот одбор на АФЖ за Сорович, Томаја Терзиева од с. Буф, секретар на Буфскиот реон, Виргинија од с. Тиквени, на Баничкиот реон, Божиница Гакова, од с. Герман на Преспанскиот реон, а по нејзиното загинување е поставена Александра Костова-Сандра од с. Папли, и Лена од село Лаген, секретар на АФЖ во Которскиот реон.

Реонските одбори во Леринско, исто како во Костурско и Воденско, биле формирани од членови на месните организации во селата и не биле професионални. Перманентна професионална работа вршеле секретарките на реонските одбори кои истовремено биле и членови на Окружниот одбор.

Треба да се забележи дека во реонските одбори настанувале повремено извесни промени во раководниот кадар, со дополнување или отстранување на одделни членови.

Месни организации на АФЖ во Леринскиот округ, во јануари и 1946 година, веќе има поставено во неколку села како што ни кажува и долуизнесениот преглед:

²⁹) АМ (цитираната збирка), АЕ-23, Извештај на Никола Шишков, член на Окружниот одбор на НОФ за Костурско до Главното раководство на НОФ.

Реон Буф: село Буф — 8 жени, Клодораби — 6, Каленик — 4, Св. Петка — 2.

Реон Турје: село Турје — 5, Трсје — 8, Бапчор — 6, Арменско — 4, Калугерица — 16, Матешница — 6.

Реон Овчарени: село Овчарени — 6, Крушоради — 8, Сетина — 5, Неокази — 6, Врбени — 3, Попожани — 4.

Которски реон: село Кучковени — 6, Лагени — 8, Крашешино — 4.

Реон Екши-су: с. Екши-су — 10, Патели — 20.

Местен орган, имало поставено и во реоните Мокрени и Ајтос (Мокрени — 10, Палор — 5, Бошовица — 9, Конуј — 3, Ајтос — 4, Љубетина — 10.

Во Градот Лерин, во истиот период, постои организација на НОФ — АФЖ со 200 членови, но организацијата АФЖ во овој град не делуваше самостојно туку во склопот на НОФ.³¹⁾

Во почетокот на јануари 1947 година во Леринскиот округ имало 56 села организирани во НОФ — АФЖ во кои 989 жени биле вклучени во редовите на АФЖ.

Според Извештајот за организационата структура на НОФ — АФЖ во Воденско-Леринско-Костурско, поднесен од Главниот одбор на НОФ за Егејска Македонија, состојбата во ноември 1947 година изгледа вака:³²⁾

	Вкупно НОФ—АФЖ	Воденско НОФ—АФЖ	Леринско НОФ—АФЖ	Костурско НОФ—АФЖ
Организирани членови:	5.758—6.912	2.831—2.590	1.853—1.734	1.074—2.588
Кадрови	68	37	14	17
Реонски комитети	15	7	5	3
Месни организации	140	65	30	45
Организациони бази	29	4	8	17
Месни бироа	127	77	46	64
Окружни седници	19	8	6	5
Месни седници	102	40	25	37
Кадровски активи	16	3	7	6
Окружни конференции	8	2	3	3
Реонски конференции	8	2	3	3

³⁰⁾ АМ (цитираната збирка), АЕ-39 од 18 јануари 1946.

³¹⁾ АМ, збирка „Егејска Македонија во НОБ“, АЕ-87/46.

³²⁾ АМ, (цитираната збирка), АЕ-266, кутија 6.

Во однос на организационата структура на АФЖ има секојдневно менување бидејќи постојано расте бројот на членството, израснуват нови кадрови на организацијата, така што немало форум каде не била застапена и жената. Да напомене уште еднаш на податокот дека во текот на своето постоење (1945—1949) АФЖ броеше 10.402 членови со 220 организирани села.³³⁾

Месните организации на АФЖ го понесоа на својот грб големиот товар на борбата, работејќи деноноќно во помошните служби на ДАГ, односно во интендатурата, во изградбата на одбрамбени објекти, во санитарната служба, во народната власт, во кооперациите и др. за што ќе стане збор понатаму.

Главниот одбор на АФЖ

До I-от конгрес на АФЖ, што се одржа на 29 април 1948, Главниот одбор бил формиран од секретарките на окружните одбори на чие чело била Николова (Балева) — Вера.

По Конгресот е избрано ново раководство: Николова — Вера за политички секретар, Стерјана Вангелова — Славјанка за организационен секретар, Султана Наскова — инструктор, Уранија Раковска — инструктор, секретарките на окружните одбори: Махи Пилаева на Леринскиот, Ленка Стојкова — Мирка на Воденскиот и Хрисанти Цансовска на Костурскиот.

Горенаведените другарки го сочинувале и Извршниот одбор на Главниот одбор на АФЖ, а во состав на Главниот одбор влегоа уште и другарките: Марика Самаренчево — Зоја, Ленче Цветковска, Кица Белчева — Махи, Томаја Терзиева, Александра Костова, Александра Панова, Александра Ганзовска, Пена Јурукова, Нули Цацовска, Вергинија и др. (Овие другарки беа и секретарки на реонските одбори).

Во ваков состав, Главниот одбор на АФЖ работел сè до октомври 1948 година, кога по расцепот на раководството на НОФ и донесувањето на Резолуцијата на ИБ, дел од кадарот на НОФ — АФЖ премина во Југославија како што беше случајот со Стерјана Вангелова — Славјанка, Ленка Стојкова — Мирка, Марика Самаренчева — Зоја, Султана Наскова, Донка Димитриева, Трајанка Георгиева и др. Резултат на сето ова беше измена на организационата структура на АФЖ по окрузи и реони. Радикални промени во кадровската структура на АФЖ настанаа особено по II-от конгрес на НОФ, кога во Главното раководство на АФЖ биле кооптирани неколку нови другарки, кои тешко можеле да се приспособат на новосоздадените усло-

³³⁾ АМ, (цитираната збирка), АЕ-8, кутија 10, реферат на Михајло Керамитчиев, поднесен на I-от конгрес на НОФ, јануари 1948.

ви, кога македонскиот народ, како никогаш дотогаш, грчевито се борел за своите национални права.

Организацијата АФЖ во Егејска Македонија, суштински престана да постои кон крајот на август 1949 година, кога силите на ДАГ биле принудени да преминат во Источноевропските народни републики и ФНР Југославија. Меѓутоа, може да се каже дека формално постои сè до 1952 година. Македонците од Егејска Македонија, кои емигрирале во тие земји, формирале нова организација, наречена Илинден и со одлука на Конгресот на оваа организација, одржан на 1—3 април 1952 година во НР Полска, беа расформирани македонските антифашистички организации НОФ — АФЖ — НОМС.

За Македонците емигранти во источноевропските земји, кои заедно со грчките борци ја лееја крвта на Вичо и Грамос и во цела Грција за слободата и независноста на Грција, настанаа тешки денови, затоа што преку организациите НОФ — АФЖ биле обвинети за предавство, наводно дека биле виновни за поразот на демократското движење во Грција, а тоа произлегуваше од ставот на КПГ и Информбирото кон Југославија која директно била обвинета за поразот на ДАГ.

Идејно-политичката работа на АФЖ

На сенофитскиот актив што се одржа на 20 мај 1947 година, организацијата АФЖ е окарактеризирана како силен политички фактор и како организирана сила може самостојно да делува.³⁴⁾

Добивајќи една таква важна историска оценка, АФЖ ги засилува сè повеќе своите редови и својата дејност ја насочува кон реализација на поставените задачи тесно поврзани со потребите на партизанските единици во ДАГ од една страна и друга кон идеолошко-политичката работа.

Ваквите задачи се зацртани во директивното писмо на Главниот одбор на АФЖ, доставено во текот на мај 1947 година, до сите окружни одбори на АФЖ.

Мото на писмото е буђењето на националното чувство кај Македонката, кое во тешките години на грчкото ropство било потиснато од идеите на големо-грчкиот шовинизам.

За да се успее во тоа, пред окружните одбори се наложи задачата за перманентна агитација за револуционерните традиции на Илинденското востание, не само пред македонскиот на род, туку и пред грчкиот, за да ја разбере вистината за едно

³⁴⁾ АМ, (цитираната збирка), АЕ-147/2, од 1947.

македонско постоење, дека покрај грчката постои и македонската реалност.

„За да се успее во нашата борба, се вели во директивното писмо, а од тоа ќе зависи дали ќе живееме слободни или ќе бидеме робови, историски се наметнува потребата од поголем борбен дух кај Македонката, таков каков што имаа многу Илинденки за време на востанието. Треба да се знае за маките и страдањата како и за борбите на нашиот народ за време на диктатурата на Метаксас, борбите на албанскиот фронт, борбите против германскиот окупатор, особено да се истакне борбата на хероините како што е Мирка Гинова и др. Всушност, се вели понатаму во писмото, целокупната работа со жените, организирани во АФЖ, треба да се спроведува така што кај секоја жена да бидат јасни паролите: борба за национална слобода и рамноправно граѓанство“.

Работата на окружните одбори, што било олесната и преку АГИТПРОП, во врска со спроведувањето во практика на директивите зацртани во писмото на Главниот одбор, покажа повеќе од очекуваните резултати.

Така, 85% од македонското население во Егејска Македонија на полно расчисти со својата национална припадност и немало колебајност во националните чувства.³⁵⁾

Покрај дејноста околу националното буђење на Македонката, условите ја наметнаа потребата и за координирана работа меѓу Македонките и Гркинките, секако во полна соработка со НОФ и КПГ. Зближувањето меѓу Македонката и Гркинката требало да се почне од базата и сè повеќе да се заврстува нагоре, особено меѓу кадрите на АФЖ и ПДЕГ (Сегрчки демократски сојуз на жените).

Зацврстувањето на братството и единството меѓу Македонката, Гркинката, Влаинката и Арнаутката, преставувало исто така тежиште во идејно-политичката работа на АФЖ. Македонката несобично ја популаризирала херојската борба на грчкиот народ од турско време па и против германскиот и другите окупатори, изнесувајќи ја како светол пример пред македонскиот народ.

Ликот на младата Илектра Апостолу, хероината на грчкиот народ од периодот на окупацијата и ликот на Мирка Гинова, хероината на македонскиот народ, во текот на граѓанската војна станаа симбол на братството и единството на двата народа.

Грчки и македонски партизани-борци на ДАГ, марширајќи во борбен поход, заеднички ја пееја македонската песна „Во борба, во борба македонски народе“. Многу од Гркинките пројавуваа желба, како што вели секретарот на Главниот одбор на

³⁵⁾ АМ, (цитираната збирка), АЕ-142, кутија 8, од 20 мај 1947.

АФЖ — Вера Николова, да станат членови на АФЖ и заедно со Македонките да го дават својот придонес за ДАГ.

Благодарение на координираната работа на НОФ — АФЖ — ЕАМ — АКЕ³⁶), се постигна цврсто единство меѓу Грците и Македонците и 95% од Македонците веруваа во тоа единство и сакаа да живеат братски со грчкиот народ.³⁷⁾

Општите директиви за братството и единството, за дигање на борбениот дух кај Македонката и будуњето на националното чувство, требаше да помогнат на една од најбитните и најосновните задачи и потреби на борбата, односно подготвување терен за масовно вклучување на жената во редовите на ДАГ и тоа стана тежиште на АФЖ во целокупната нејзина идејно-политичка работа.

Покрај сето ова што го изнесовме погоре, во директивното писмо на Главниот одбор на АФЖ се зацртани и ред други задачи што требаше да бидат спроведени од организацијата АФЖ. Да наведеме неколку:

— Давање масовен отпор против иселувањата на селата и нивното уништување;

— Организирање на протестни комисии кои пред органите на власта и пред странските дипломатски претставништва би протестирале против бомбардирањата и други злосторства на монархофашистите;

— Активирање на лица во комисиите на ООН, со цел да се открие вистината за денешната борба пред народите во светот;

— Поголемо активирање на АФЖ за наоѓање што повеќе извори за помагање на борбата;

— Водење сметка за пополнување на испразнетите места со кадрови во редовите на НОФ, АФЖ, ЗПГ, Народната власт, Националната солидарност и сл.;

— Чување на народниот и личниот имот со цел да не биде откриен и ограбен од непријателот и др.

Работата на политички план бараше посебни напори од кадровите на АФЖ за да се издигне политичкото ниво кај жената. Високите раководни кадрови на организацијата биле директно ангажирани со разни предавања пред членовите и општо пред македонскиот народ за политичката ситуација во земјата и странство, за причините и последиците на Втората светска војна, за положбата на жената во капиталистичкиот и социјалистичкиот свет, особено се популаризираше животот на советската жена, херојските подвизи на жената вклучена во редовите на ДАГ, за обврските и задачите на Македонката пред судбоносните денови на борбата и сл.

³⁶⁾ АКЕ — Земјоделска партија на Грција.

³⁷⁾ АМ, (цитираната збирка), АЕ-142, кутија 8.

На овој план, покрај директните контакти со базите, многу помогна и печатот, особено „Нова Македонка“ — орган на Главниот одбор на АФЖ во Егејска Македонија.³⁹⁾

Уште во првиот број на списанието е објавена статија во која се повикуваат Македонките во борба за слобода: „Ние Македонките, се вели во статијата, не можеме да останеме надвор од оваа борба. Го мразиме фашизмот затоа што над нашиот грб ги растовари сите зла. На нашиот грб се лееше целиот фашистички бес. Ние многу настрадавме. Видовме како нашите деца ги влечат по занданите, видовме како нашите домови се уриваат, а нас не мачат и силуваат. Но и покрај тоа ние не наведнавме глава. Го избравме борбениот пат против непријателот на народот и жената. Од суровите борби изникна АФЖ и успеа да вникне во душата на македонската жена, да ги пронајде нејзините стремежи, да ја облее со светол пример и да ја воведи во борбата. Токму овие стремежи АФЖ ги изразува преку своето списание“.

Списанието „Нова Македонка“ стана трибина за идеолошко и политичко издигнување на македонската жена. Со растежот на АФЖ се усовршуваше и ова списание и стануваше сè поприсутно во животот на Македонката. Тоа стана огледало на напорите што ги правеше жената за да биде достоин претставник на борбата што ја водеше за слобода. Токму во тие напори, Македонката се докажа колку е силна да издржи и да го понесе врз себе тешкиот товар на борбата.

Конгресна активност на АФЖ

Уште од формирањето на организацијата НОФ — АФЖ, Македонката се вклучуваше постепено во сите нејзини форуми. Активно учествуваше на конференциите од месни па се до окружни, на разни седници, активни и друго па сè до конгреси.

На 13 јануари 1948 година, се одржа I-от конгрес на НОФ — АФЖ на кој учествуваа 500 делегати од кои 250 жени-членови на АФЖ.

Со едно такво масовно присуство и ангажирање во претконгресната и конгресната работа, уште еднаш се потврди оценката што ѝ се даваше на жената дека претставува силен политички и воен фактор во борбата.

Од конгресната трибина таа го издигна својот глас поздравувајќи ги сите прогресивни жени во светот. Во тој дух испраќа поздравна телеграма до Светската федерација на жените, до АФЖ на ФНР Југославија, до АФЖ на НР Македонија и до грчките демократски жени.

³⁹⁾ АМ, списание „Нова Македонка“, бр. 1, од март 1948, Излегува од март 1948 до август 1949 год.

Во телеграмата до АФЖ на НР Македонија таа вели: „Ние 250 делегатки на АФЖ, на I-от слободен конгрес на НОФ, Ве поздравуваме Вас — нашите сестри од НРМ, кои денеска слободни го сидате новиот живот на вашата Народна Република во рамките на ФНРЈ. Ви ветуваме дека, како што вие се боревте заедно со сите жени и народи против окупаторот и домашните фашисти и ја создадовте вашата Народна Република, исто така и ние, заедно со грчките жени, во заеднички фронт со Грци и Македонци, ќе ги дадеме сите наши сили за ослободувањето на нашата земја од туѓинците — англоамериканските империјалисти и домашните монархофашисти до крајната победа за демократија, независност и рамноправност.“³⁹⁾

Телеграмата до Гркинката гласи: „Ве поздравуваме вас, нашите сестри кои со вашата борба ја докажавте вашата верба во заедничката борба за независност и демократија. Ве уверуваме дека заедно со вас, во заеднички фронт Гркинки и Македонки, како што до денеска обединети, така и од денеска натаму ќе ги делиме сите сили во заедничката борба за ослободување на нашата земја од туѓинците-империјалисти и нивните домашни органи, до крајната победа за независност, демократија и рамноправност.“⁴⁰⁾

На овој конгрес Николова — Вера, политички секретар на Главниот одбор на АФЖ за Егејска Македонија, поднесе реферат за теророт на монархофашистите што секојдневно го спроведуваат над македонската жена, за борбата и резултатите на АФЖ. Таа во својот говор, меѓу другото рече: „Македонската жена, организирана и раководена од АФЖ и во заедничка борба со Гркинката, преставува денес политички и борбен фактор во земјата и затоа непријателот употребува сè какви средства за да ја свие, но и покрај тоа, таа ја продолжува борбата на фронтот и во заднината“.

Една од најкрупните манифестации на АФЖ претставува нејзиниот I конгрес, одржан на 29 април 1948 година.

Организацијата АФЖ, имајќи зад себе крупни успеси, а пред себе исто така крупни задачи, реши да одржи свој прв конгрес, на кој би се извршило синтеза на целокупната дотогашна работа и како нејзин највисок орган би донесол решенија од суштествено значење за борбата и работата на организацијата. Затоа на 23 феврури 1948, Извршниот одбор на Главниот одбор на АФЖ одржа седница и реши да свика конгрес.“⁴¹⁾ Оваа одлука произлегуваше од општите услови во кои се наоѓаше Демократската армија. Односно, во текот на 1947 година, иако ДАГ имала крупни успеси и победи и монархис-

³⁹⁾ Истото.

⁴⁰⁾ Истото.

⁴¹⁾ АМ, весник „Непокорен“ — орган на Главниот одбор на НОФ во Егејска Македонија, бр. 7, од 20 март 1948.

тичките сили не успеја да ја ликвидираат, сепак таа се наоѓала пред тешки проблеми што го навестуваа нејзиниот пораз. Со ригорозните мерки на владата од Атина се постигна изолирање на Демократската армија од народот и тоа на тој начин што присилно беа иселувани цели села во градските центри и други места кои беа под контрола на монархофашистите, а со тоа се сведе до минимум можноста за снабдување на ДАГ. Исто така се отежна обезбедувањето на нови резерви во борци, а „толку важната за ДАГ-известителна служба, изведувана главно од селаните, беше сосема искоренета“.⁴²⁾

Свикувањето на I-от конгрес беше и во духот на решенијата на III-от пленум на ЦК на КПГ, со што АФЖ се обврзуваше да биде максимално ангажирана за исполнување на решенијата на Пленумот, за обезбедување резерви на ДАГ од самиот македонски народ.

Резултат на оваа линија, трасирана од Партијата, беше и мобилизацијата на повеќе раководни лица на НОФ — АФЖ, така што во Костурско и Леринско беа мобилизирани 52, а од Воденско 39 кадрови на НОФ — АФЖ.⁴³⁾

Во врска со мобилизацијата на кадрите на НОФ — АФЖ, Секретаријатот на Извршниот одбор на НОФ, издаде проглас во вид на апел до македонскиот народ. Во апелот се вели дека кадрите на НОФ — АФЖ, верни на обврските кон народот и борбените должности, влегуваат масовно во редовите на ДАГ, а со тоа се повикуваат и широките маси на народот да го следат примерот на раководителите на НОФ — АФЖ.⁴⁴⁾

Проблемот на мобилизацијата, односно обезбедување резервни сили на ДАГ, стана основна поента во претконгресната и конгресната активност на АФЖ.

Пред одржувањето на Конгресот, се одржаа месни, реонски и окружни конференции, на кои се поднесуваа извештаи за работата и придонесот на АФЖ во борбата, а потоа, на демократски начин, беа избрани делегати. Така, месните конференции на секој свој 10-ти член избираа по 1 делегат за реонската конференција, а овие на 20 членови по 1 делегат во окружната конференција, додека окружните конференции на секој 30-ти член избираа по 1 делегат за конгресот.

Делегатките, избрани на окружните конференции, на 29 април 1948 година се собраа на својот I конгрес.⁴⁵⁾

На Конгресот учествуваа 420 делегатки-претставници на АФЖ од слободните и окупираните села и градови, претставници на Народната власт, на Народната милиција, претстав-

42) Христо Андоновски: „Вистината за Егејска Македонија“, цитат, 238.

43) АМ, (цитираната збирка), АЕ-73, кутија 20, од мај 1948.

44) АМ, списание „Нова Македонка“, од 1 март, 1948, 14.

45) Истото.

ници на НОФ, НОМС КПГ, АКЕ (Земјоделска партија на Грција), преставници на Демократската армија и др.

Спроти Конгресот и на самиот ден на одржувањето на Конгресот, владееше свечена атмосфера. Така во предвечерието, во црквата на селото Трнаа — Леринско, настапи македонското културно-уметничко друштво на организацијата НОФ — АФЖ со македонски и грчки борбени и револуционерни песни, а потоа следеше општа веселба. Утредента, на 29 април, во 8 часот, на ледината, близу селото Трнаа се собраа сите делегати на Конгресот. Наоколу по дрвјето беа развеси знамиња и паролите на македонски и грчки јазик во врска со зацврстувањето на братството и единството меѓу двата народи, за нивната заедничка борба што ја водат и сл. Токму во 8 часот, на импровизираната бина стапи Стерјана Вангелова — Славјанка, организационен секретар на Главниот одбор на АФЖ и го отвори Конгресот, поздравувајќи ги делегатите и гостите.

Конгресот го поздравил и Милтијадис Порфиогенис — министер за правосудство во привремената демократска влада на Грција. Истапувајќи пред делегатите на Конгресот тој рече: „Борбата што ни претстои диктира масовно учество, што има првостепено значење, а како второ е прашањето на братството и единството на македонскиот и грчкиот народ. Непријателите знаејќи какво е значењето на единството, рече понатаму Порфиогенис, настојуват со сите средства да нè разбијат. Наша задача е да го чуваме ова единство како очите.“⁴⁶⁾ На крајот тој го поздравил Конгресот од името на сиот грчки народ кој се бори да изгради таква Грција во која Грци и Македонци ќе живеат во љубов, слобода и среќа.

На Конгресот говорела секретарките на окружните одбори на АФЖ, претставници на месните организации, на Народната власт, претставници на ДАГ, НОФ, НОМС и др. делегати, а главниот реферат го поднесе секретарката на Главниот одбор на АФЖ Вера Николова.⁴⁷⁾ Во својот реферат таа даде општ осврт за тешката судбина на Македонката низ разните ропства што ги минала и за жртвите што ги даде борејќи се за почовечен живот и за национални права. Меѓу другото во рефератот таа нагласи: „Денес се одржува I-от слободен демократски конгрес на Антифашистичкиот фронт на македонската жена во Грција. Овој настан е најславната и најсветлата страница во досегашната борбена историја на Македонката. Историската важност на денешниот ден ѝ наложува на Македонката да ја скрши колебливоста и од сите слободни, полуслободни и окупирани места — градови и села, масовно да стапи во редовите

⁴⁶⁾ АМ, АЕ-102, кутија 10.

⁴⁷⁾ АМ, списание „Нова Македонка“, од 1 март 1948, 1.

на ДАГ, зашто само оружената борба ѝ гарантира слобода и живот“.⁴⁸⁾

Тезите што ги изнесе во својот реферат секретарката на Главниот одбор на АФЖ, беа проширени и прецизирани во Резолуцијата што ја донесе Конгресот. Во 4 точки концизно е трасиран патот по кој организацијата АФЖ требаше да минува во идни акции и борби.

Еве накратко во што се состоеше Резолуцијата донесена од Конгресот:

1. АФЖ треба брзо и масовно да влезе во редовите на ДАГ, зашто паролата „Сите на оружје, сè за победата“ е единствен начин за брзото и конечното ослободување на земјата. Учеството на жената како во првата борбена линија така и во помошните служби, се покажа скапоцена и токму затоа ваквото учество треба да се засили и да биде помасовно.

2. Народната власт, која е една од најголемите придобивки на заедничката тешка борба на нашите народи, треба сестрано да се помогне од страна на АФЖ, што значи активно учество на Македонката во исполнувањето на сите задачи на Народната власт. Во Народните одбори, учеството на жената треба да биде половина од вкупниот број на членството.

Потребата од обновата и изградбата на разурнатата и опустошена земја, (се мисли на Слободната територија), зацврстување безбедноста на нашиот народ и осигурување на неопходните потреби за живот, осигурување на народното здравје и просвета како и сите други задачи на народната власт, се вели во Резолуцијата, бараат масовна и активна помош од страна на македонската жена.

3. Братството и единството на македонскиот и грчкиот народ, односно на Македонката, Гркинката, Влаинката, Турчинката и Арнаутката, стекнато низ гешка и заедничка борба, треба не само да се чува туку и да се развива и зацврстува уште повеќе. Братството и единството на нашите народи е најголемата гаранција за конечното ослободување на земјата.

4. Омасовувањето на организацијата АФЖ било, а сега е и најважен проблем за сите нас. Ни една Македонка, чесна жена од село или град, слободна или не, не треба да остане надвор од организацијата на АФЖ. Треба да се развива поголема и помасовна будност во редовите на организацијата, да се издигнат старите кадрови и да се оспособат нови. Потребно е пожртвуваност во работата и контрола за правилното и навремено извршување на поставените задачи.

Досегашните големи успеси на македонската жена, се вели понатаму во Резолуцијата, се добра гаранција дека и

⁴⁸⁾ Истото.

овие решенија кои поставуваат тешки задачи, ќе бидат на-
полно реализирани.

Широката мобилизација на Македонката, во сите сектори
на денешната борба, треба да ја направи уште поборбена, уште
поактивна, да стане сила за конечното ослободување.⁴⁹⁾

Резолуцијата беше објавена и на грчки јазик за да биде
подостапна и за Грчкината.

На крајот од својата работа, Конгресот испрати поздрав-
на телеграма до АФЖ на ФНР Југославија и до АФЖ на НР
Македонија.

Конгресот заврши истиот ден попладне и сите делегати за-
минаа во своите бази, наоружани со нови сознанија, а пред сè
со нови задачи за работа и борба.

I-от конгрес на АФЖ е значаен не само по тоа што прет-
ставува широка манифестација на македонската жена од Егеј-
ска Македонија, на кој се даде синтеза за целокупната работа
на АФЖ во општата борба, туку и по тоа што претставува све-
доштво за вредноста и важноста што ѝ се придаваше на Ма-
кедонката во најтешките денови во кои се наоѓаше демократ-
ското движење и од која се бараше помош. Се бараше нејзи-
ната сестрана помош бидејќи со својата борба и дејност таа
потврди дека е способна да понесе на својот грб и многу ком-
плексни задачи и да ги изведе на крај.

Колку беше важен придонесот на македонскиот народ,
односно на Македонката во општата борба за слобода и демо-
кратија, се гледа и од важноста што му ја даваше највисокиот
партиски орган — ЦК на КПГ. На неговиот IV пленум тој
донесе одлука во која се вели: „Со вонредниот прилог што
го дава Славомакедонскиот народ во општото дело за слобода,
тој ја зацврстува и гради својата слобода, својот рамноправен
живот и со крвта на своите синови и ќерки ја закрепнува и
обезбедува својата народнодемократска иднина“.⁵⁰⁾

АФЖ и ПДЕГ (Сегрчки демократски сојуз на жените)

Основањето на Сегрчкиот сојуз на жените дојде во време
кога жената како борец на ДАГ, а исто така и во помошните
служби, постигна крупни резултати. Во втората половина на
1948 година учеството на жената во редовите на ДАГ, стигна
30—35%, а во некои формации соодносот изнесуваше 40—50%.
Во сите борби што ги имаше во текот на граѓанската војна, а

⁴⁹⁾ АМ, (цитираната збирка), АЕ-87, кутија 10 од 1948.

⁵⁰⁾ АМ, весник „Ексормиси“ — орган на Штабот на ДАГ за Цен-
трална и Западна Македонија, од август 1948.

особено битките за време на големата офанзива на Грамос која траела 70 денови, жената — борец, покажа висок степен на борбеност и хероизам со што заведе заслужено место во редовите на ДАГ.

Борбениот придонес на жената се чувствуваше на сите сектори на борбата. Таа била вклучена во техниката на тешкото оружје, дури и во артилеријата, во техниката на минирањето, саботажата, слободните стрелци, на заседа по дожд, снег и мраз, на стража, во јуришот на првата борбена линија за освојување на врвовите и долините окупирани од непријателот. Со еден збор жената како партизанка на ДАГ стана достоин борец за почит и восхит.

Едно такво присуство на жената во редовите на ДАГ, бараше и посебен приод кон работата околу женските прашања. Просветувањето на жената-борец се наметна како значајна задача. Воинката на ДАГ требаше да ја познава не само техниката на борбата и оружјето, туку требаше да се изградува и на политичко и идеолошко поле така што преку целокупното нејзино активирање, раководството на КПГ сакаше да создаде база за изградба на народната република за што и се бореше жената.⁵²⁾

Освен внатрешната ситуација што диктираше оснивање на еден Сегрчки сојуз на демократските жени и меѓународната клима бараше едно такво тело кое ќе ја претставува жената на меѓународно поле. Престојот на два светски конгреса — Конгресот на мирот и Конгресот на Меѓународната федерација на демократските жени, ја наметнуваше потребата од вклучување и на жената од Грција во овие светски форуми со цел да се афирмира борбата како на жената така и на целиот демократски народ на Грција, кој се борел за национална независност.

Според тоа, на 25 октомври 1948 година се одржа оснивачко собрание на кое учествуваа 42 жени — претставници на ДАГ, на АФЖ, на КПГ, на ЗПГ, на народната власт и на други организации.⁵³⁾

Основна сила на Сојузот претставуваше АФЖ која стапи во редовите на Сојузот со 10.420 организирани жени. Вклучувањето на Антифашистичкиот фронт на жените во редовите на ПДЕГ не значеше и расформирање на македонската организација. Со нејзиното присуство во Сојузот, македонската жена и овој пат покажа висок степен на солидарност и длабоко убедување во силата на братството и единството.

⁵¹⁾ АМ, списание „Димократикос Стратос“ — орган на Главниот штаб на ДАГ, бр. 3, 1949, 176.

⁵²⁾ Истото.

⁵³⁾ АМ, весникот „Махитрија“, орган на Пдег (Сегрчки сојуз на демократските жени), од 16 ноември 1948.

На оснивачкото собрание беше избран Совет од 15 членови во кој влегоа и претставници на АФЖ.⁵⁴⁾ На ова собрание беше избрана делегација за II-от меѓународен конгрес на Светската федерација на демократските жени, што се одржа во декември 1948 година во Будимпешта со учество и на претставници на АФЖ.

На овој конгрес, жените од целиот свет ја изразија длабоката солидарност кон жената-борец на Грција, изразувајќи ја на многустран начин, преку разни собири, митинзи, собирање на доброволни прилози и давање доброволна работа за помош на ДАГ.

I конференција на ПДЕГ се одржа на 1—3 март 1949 година во селото Нивици — Преспанско, на која присуствуваа 350 делегатки и поканети гости од редовите на ДАГ, претставници на партии и организации, на народната власт и др. На оваа I конференција на ПДЕГ присуствуваа и претставници на женските демократски организации од народните републики и Франција.⁵⁵⁾

По повод Конференцијата на ПДЕГ, Главниот одбор на АФЖ издаде Повик до членовите на АФЖ во кој се вели: „Сестри АФЖ-етки! Тргајќи за I-та сегрчка конференција, треба и други стотици воинки да влезат во редовите на Демократската армија. Во заднината — во помошните служби на ДАГ бидете сериозна резерва. Положете сè за победата. Конференцијата на демократските жени од Грција, се вели понатаму во повикот, ќе биде борбена манифестација на жените од целата земја за раздвижувањето на сите сили во борба за ослободување од американскиот окупатор и домашните монархофашисти. Засилете го отпорот и не ги оставајте вашите синови да ги вооружа непријателот. Извршете помасовни борби за помирување и мир. Вака ќе ставиме крај на физичкото истребување на нашиот народ и ќе го отвориме патот кон победата и нашиот слободен национален македонски живот.“

Со голем борбен ентузијазам зборуваа сите делегатки на Конференцијата. Беа сите борци на ДАГ. Странските делегатки, кои биле пречекани со песна изјавуваа: „Еден народ кој се бори и пее, треба да победи“.

Во народните републики биле згрижени 17.529 деца од Егејска Македонија и Грција. За овие деца, делегатките од народните републики даваа ветувања пред воинките на ДАГ, дека ќе бидат згрижени и нема да бидат лишени од мајчинска љубов. „Тие деца, се и наши деца, зашто и борбата што ја

⁵⁴⁾ Истото.

⁵⁵⁾ АМ весникот „Махитрија“, од 15 март 1949, 3.

водите е и наша, зашто и вашите победи ќе бидат и наши“⁵⁶⁾ велеа тие.

Реферат за борбата на Македонката во првите борбени линии и придонесот што го дава во помошните служби поднесе Евдокија Николова — Вера, политички секретар на Главниот одбор на АФЖ. Таа, меѓу другото, рече: „Првата конференција на ПДЕГ, ја наоѓа Македонката масовно да учествува во борбата. Со секојдневните борби таа се издигна до офицер, подофицер, политички комесар и др. Исто така таа е и во сите помошни служби на ДАГ. Повеќе од 2 месеца, 2.500 Македонки деноноќно работеа на закрепнувањата за време на борбите на Вичо и Малимади, а на чие чело стоеја кадрови на АФЖ. Таа е веќе политички работник и како кадар на АФЖ ги раководи женските маси, им го покажува патот на Македонците за побрзо ослободување од империјалистичкиот гнет“.

И другите Македонки, делегатки на Конференцијата, зборуваа за жртвите и страдањата на македонскиот народ и решеноста тој уште посилено да се бори обединет со грчкиот демократски народ за извојување на национална слобода.

На крајот од работата, Конференцијата избра Главен одбор на ПДЕГ од 41 жена на чело со Рула Кукулу. Во Советот беа избрани и 8 Македонки и 1 Турчинка.

Конференцијата донесе Статут и Прокламација. Во Прокламацијата, кога станува збор за Македонката, се вели: „Измачени жени на македонскиот народ, со неизмерниот хероизам и самопожртвуваност, продолжете го вашиот придонес во општата борба, бидете сите будни чувари на нашето братство зашто тоа ќе ги спречи плановите на непријателот и зашто тоа ќе нè доведе до победа“.⁵⁷⁾

Успеси на АФЖ

Иако нејзиното постоење било кратко (од 23 април 1945 до август 1949), сепак АФЖ одигра значајна улога во борбата на Македонката за национална слобода.

Во текот на своето постоење АФЖ организира 10.402 жени од 220 села и 2 града.⁵⁸⁾

Во редовите на ДАГ се бореле 3.000 Македонки било како обични борци или офицери, комесари на единици и политички раководители. Многу од нив со покажаниот хероизам влегоа во алејата на хероите. Таков е примерот со Ирина Гинова — Мирка, секретар на Окружниот одбор на АФЖ за Воденско и првата жена жртва на новата окупација во Грција.

⁵⁶⁾ АМ, весникот „Махитрија“, од 17 март 1949, 2.

⁵⁷⁾ АМ, весник „Махитрија“, од 15 март 1949.

⁵⁸⁾ ИНИ, брошура: „Славомакедонката во борбата“.

Сфаќајќи ја тешката економска и политичка ситуација на земјата, Мирка, на 15 јануари 1946 година, испраќа проглас до Македонките, Гркинките и Влаинките од округот, во кој меѓудругото се вели: „Сестри, сите напред да застанете под знамето на АФЖ и заедно со чесниот народ од округот да се бориме за предвоена дневница, за поефтин живот, за работа, за слобода, за општа политичка амнестија, за учество во владата на ЕАМ и КПГ, за признавање на движењето на отпорот, за помош на селаните во храна, облека, алати, семе, лекови, за покрив на оние чии куќи беа изгорени и децата им се во влага и беда, за слободни избори“.

Мирка е уапсена и на 26 јули 1946 година стрелана. Таа пред Воениот суд во Ениџе-Вардар, бранејќи ги целите на НОФ — АФЖ изјавува: „Се борев против Германците и целатите на Калчев и Димчев кои се нафрлија против Македонците. НОФ не е воена организација туку политичка, демократска, чија цел е да се бори за националните права на Македонците во рамките на една демократска држава“.⁵⁹⁾

Патот на Мирка го продолжија стотици Македонки, кои не жалеа да го дадат својот живот за идеалите на македонскиот народ.

Името на Тина Андреева — Цвета, од село Мокрени — Костурско, двоен херој на ДАГ, стана легенда низ целиот борбен Вич и Грамос.⁶⁰⁾

Борбените жени од селото Нестрам, како што е Теодора Шкорнова, Афродита Дуваловска, Евгенија Кирјакова и многу други, ја продолжија борбата во редовите на ДАГ со ист пламен со каков се бореле и против германскиот окупатор во редовите на ЕЛАС.⁶¹⁾

Има уште многу имиња на жени-херои и борци кои паднаа за слободата на Македонија и со своите херојски дела ќе бидат светол пример за идните генерации.

Голем е придонесот на Македонката и во помошните служби на ДАГ. Организирана во редовите на АФЖ таа даде над 230.000 работни денови во собирање на храна за партизаните, копање ровови, пренесување оружје, храна и ранети партизани, перење алишта, месење леб, одржување на партизанската болница, градење патишта, чешми, жнеене, косење и други дејности што ги наметнуваше борбата. Таа доследно ја спроведуваше паролата: „Сите на оружје, сè за победата“.⁶²⁾

⁵⁹⁾ Христо Андоновски: Мирка Гинова — статија во весникот Нова Македонија, од 26 јули 1971.

⁶⁰⁾ АМ, книгата „За света народна слобода“ и весникот „Прос ти ники“ од август 1949.

⁶¹⁾ ИНИ, монографија за селото Нестрам.

⁶²⁾ ИНИ, брошура: „Славомакедонката во борбата“.

Посебен придонес жената даде во Народната власт. На 10 август 1947 година Главниот штаб на ДАГ донесе законодавни одлуки за формирање на народни одбори во слободните територии. Врз основа на таа одлука беа формирани 3 окружни Народни одбори — Костурскиот, Леринскиот и Воденскиот НО.

Проблемите на НО беа многустрани, особено се водело грижа за проблемите на народното здравје, социјалните грижи, образованието; проблемите на аграрната реформа, снабдувањето на ДАГ, обновата и изградбата на порушената Слободна територија и др.

Покрај окружните и во месните народни одбори беа вклучени голем број жени. Така, на пр., во 70 формирани народни одбори и во 75 народни судови на Слободната територија, половина од членството биле жени.⁶³⁾ Или конкретно прикажано, во 1949 година состојбата изгледала вака: Во Леринско — во 53 НО имало 78 жени, а во 15 народни судови — 53 жени. Во Леринско — во 23 НО — 52 жени и во 23 народни судови — 33 жени.⁶⁴⁾

Во текот на 1948 година, за поуспешна работа на народните одбори, во Костурско и Леринско беа формирани женски комитети од 3 до 5 члена кои еднаш месечно се состануваа за да ги разгледаат проблемите на селото и го известуваа народниот одбор, а потоа ги исполнуваа решенијата што ќе ги донесеше тој. Потребата од ваквите женски комитети, покрај народните одбори, била неопходна бидејќи жената била таа која требало да го замени мажот во сите сектори на работата за да му овозможи тој да се вклучи во редовите на ДАГ.

Народните одбори се избираа со општо гласање, а оној член кој не одговараше и не ги извршуваше поставените задачи, општото собрание на селото имаше право да го смени.

НО работејќи врз аграрните проблеми, поделија илјадници погони нивје, на оние кои немаа свое парче земја.

Отворија и повеќе работилници на Слободната територија, кои работеа за потребите на ДАГ. На пр., уште во 1947 година во селото Герман — Преспанско беа отворени 2 работилници за обработка на волна во кои работеа постојано членови на АФЖ. Се натпреваруваа сите во работата за доследно да одговорат на паролата: „Повеќе плетено за партизаните“. За многу кратко време по нивното отворање, овие работилници изработија 750 очи волна, исткаа 500 м платно, сплетоа 500 фанели, 400 рала чорапи, 350 рала нараквици.

Покрај работилниците во Герман, непрестано работеа и рацете на жените. Така, на пр., во 1947 година во Костурско,

⁶³⁾ Истото.

⁶⁴⁾ АМ, (цитираната збирка), АЕ-158/1949.

⁶⁵⁾ АМ, весникот „Непокорен“, од 20 февруари 1948.

само за 5 дена, беа собрани 735 рала чорапи, а за новогодишните празници, на партизаните им беа испратени 800 пакети со храна и плетиво.

Леринскиот округ од мај 1947 до март 1948 даде за ДАГ 2.010 рала чорапи, 2.000 пакети со храна, 320 фанели, 250 нараковици, 200 кошули и поголеми количини на компир, кромид, жито, маст и др.

Во овој период, АФЖ-тките од Леринско дадоа 20.000 дневници работејки за ДАГ, било на одбранбени објекти, или пренесување на храна, муниција и сл.

Воденскиот округ даде 500 пакети со храна и плетиво, а во селото Тресино работеше непрестано и шивачка работилница во која работеа 15 жени за потребите на ДАГ.

Чувствителен е податокот кој ни кажува дека за време на големата офанзива на Грамос — летото 1948 година, Месниот одбор на НОФ — АФЖ од селото Герман — Преспанско, од одржаниот митинг и испрати Резолуција до борците на Грамос уверувајќи ги дека ќе имаат полна поддршка во давање материјална помош. Наведуваат дека им праќаат 9 глави крупен и 156 глави ситен добиток, 134 оки сирење, 8 парчиња злато, 361.000 драхми, потоа тутун, жито, грав во поголеми количини, мед, разна облека и др.

Грижа се водеше за бедните и обездомените семејства. Преку организацијата на „Националната солидарност“, во која и тука беа ангажирани многу жени за собирање на прехранбени и други производи за помош на таквите семејства. На пример, селата од Леринско на бедните семејства и на жртвите на фашизмот им дадоа: 2.000 оки жито, 80 оки грав, 700.000 драхми, 225 оки компир, риби, алишта и др.

Костурскиот округ на изгорените и опљачканите села им даде 1.800 парчиња алишта, на насилно протераните семејства 605 оки месо, 250 оки сирење, 164 оки млеко, потоа компир, тарана, леб и друго, на бедните семејства 1.000 оки жито.

Со доброволна работа, а по иницијатива на НО, во слободните села во Костурскиот округ, се изградија 20 мостови од по 250 м должина, за што се дадоа 750 доброволни денови. Се изградија или поправија патишта од 22.700 м должина за што се дадоа 700 доброволни работни денови. Се поправија 10 чешми со 60 доброволни денови.

И во Леринскиот округ, во почетокот на 1948 година, беа спроведени разни акции во организација на НО, особено за доделување земја на сиромашни семејства. Во многу села се отворија детски кујни каде се хранеа преку 460 деца.⁶⁵⁾

⁶⁵⁾ АМ, списание „Нова Македонка“ од јуни 1948.

За да се одбележи помошта што ја даваше македонскиот народ, особено Македонката за ДАГ, може да се направи цела хронологија. Таа даваше сè што имаше. Го делеше залакот леб од устата на своите деца и го даваше за борбата. Последното парче постелина што останало, го делеше на два дела и едното го даваше за потребите на борбата. Ја даваше златната лира и невестинскиот накит што ги чуваше како најдраг спомен за да ги подари понатаму на друго колено и што значеа симбол на една стара македонска традиција. Но немаше колебање за ништо кога требаше да се дава за борбата што ја водеше и самата таа.

Посебна пожртвуваност Македонката покажуваше во акциите за изградба на одбрамбени објекти во областа на Вичо и тоа на планините: Малимади, Врба, Лисец, Баро-јамата, Главата, Бела Вода, Лунсер, Превал, Кулкуртурје и др. места каде што се градеа одбрамбени објекти.

На овие височини во Костурско и Леринско, во текот на 1948 година, деноноќно 3.500 Македонки, организирано во повеќе чети, работеа за да изградат добри одбрамбени позиции за ДАГ. Се работеше во услови на постојано бомбардирање од страна на авионите и артилеријата.⁶⁷⁾ Непријателот одеше дотаму што фрлаше буриња со бензин од чии огин се оголуваа и цели кории, но и низ таквиот пламен таа одеше и не ја губеше својата присебност и својот борбен дух. И во најтешките мигови таа даваше храбри пораки за да се охрабрат борците кои беа на првата борбена линија: „Ќе им направиме на нашите деца, велеше Македонката, јаки бункери за да ги заштитиме. Работата е тешка но не е потешка од ропството и тиранијата“.⁶⁸⁾

Додека траеше акцијата, жените со месеци живеела горе во планините во импровизирани колиби и претставуваа една цела армија која ја заштитуваше ДАГ во заднината.

Во тешка состојба беа и жените кои на своите раменици носеа ранети борци до определеното место. Има и случаи кои предизвикуваат восхит. На пр., кога една мајка го здогледува својот син на носилка, тешко ранет, не останува покрај него, туку го продолжува патот за да го однесе што побрзо ранетиот партизан, кој го носела на своите раменици до првиот пункт за давање итна помош. „Сите борци на ДАГ, изјавуваа македонските мајки, се наши синови. Ќе правиме сè за да им биде на сите добро“.

И насекаде било исто. Илјадници беа жените од Костурско и Леринско кои на добиток, на својот грб или околу појас беа

⁶⁷⁾ АМ, списание „Димократикос стратос“, бр. 10, од октомври 1948.

⁶⁸⁾ АМ, „Жената на Грција во борба“ — издание на ПДЕГ. Изјава на Фотејца Јанкова од село Желево, командир на чета за време на акцијата за заштита на планината Вичо.

натоварени со храна, оружје и со километри препешачуваа до Грамос. Опасноста лебдеше над нивните глави, зашто авијацијата насекаде ги следела, и во долги и непреспирени ноќи минуваа низ многу тесни процепи каде стоеше непријателот, поставувајќи им заседи.

„Во тој период во сите пори на организацијата АФЖ и општо на Македонката, си спомнува Вера Николова (Фотева), избиваше силен револуционерен дух, што ретко може да се најде споредба во историјата на женското движење општо земено во светот. АФЖ стана влијателна организација во чии редови бараа да се вклучат и Гркинки. На борбата таа ѝ даваше се што имаше — својот дом, синовите, ќерките, мажот, своето срце и душа и не жалеше за жртвите зашто се надеваше на едно поубаво утре кога луѓето ќе бидат рамноправни и поправични.⁶⁹⁾

Во текот на војната таа ги почувствува плодовите на својата борба. Посебно се гордеше со отварањето на македонски училишта на Слободната територија во кои беа вклучени 6.000 деца и 2.000 возрасни кои учеа и се описменуваа на својот мајчин јазик, а во нив работеа 130 учители и учителки.

Во редовите на својата организација и во народната власт АФЖ израснуваше сè повеќе во политички фактор, способна сама да решава за својата судбина.

Поетот Паскал Паскалевски, за борбата, за самопожртвуваноста, за вербата што ја имаше Македонката во иднината, ја испеа ова песна што стана и марш на АФЖ, од која даваме еден пасус:

Чекориме смело,
Со високо чело
На нашта татковина ние сме чес
за народно дело
од градови, села
на АФЖ славни сме боркинки днес.
Во жили ни врие
крв славјанска бие
и в борба не вика и летаме в бој
Ко вулкан сме ние
Во нас Гоце се крие
Со дух Гоцев зидаме народен строј.

⁶⁹⁾ Според усните искажувања на Евдокија Николова (Фотева) — Вера, дадени на авторот на 30 април 1970 година, во Скопје.